JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Salmi, Elisa

Title: Motivaatio, oppimisvaikeudet ja ammatillisten opintojen loppuun suorittaminen

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja & Niilo Mäki Instituutti, 2022

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Salmi, E. (2022). Motivaatio, oppimisvaikeudet ja ammatillisten opintojen loppuun suorittaminen. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti : NMI-bulletin, 32(3), 4-10. https://bulletin.nmi.fi/wp-content/uploads/2022/11/bulletin-3-22-s4-10.pdf

Elisa Salmi

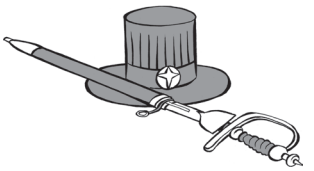

Motivaatio, oppimisvaikeudet ja ammatillisten opintojen loppuun suorittaminen

KM Elisa Salmen erityispedagogiikan väitöskirja "Motivaatio, oppimisvaikeudet ja ammatillisten opintojen loppuun suorittaminen" tarkastettiin Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunnassa 18.3.2022. Vastaväittäjänä toimi professori Markku Jahnukainen Helsingin yliopistosta ja kustoksena dosentti Raija Pirttimaa Jyväskylän yliopistosta.

Ammatillisten perustutkinto-opintojen keskeyttäminen sekä nuorten syrjäytyminen koulutuksesta ja sen seurauksena usein myös yhteiskunnasta on aiheuttanut huolta Suomessa vuosikymmenien ajan. Syitä opintojen keskeyttämiseen on haettu ja keinoja sen estämiseksi on suunniteltu monella eri taholla. Kaikesta huolimatta keskeyttämisluvut pysyvät korkeina.

Olen opiskellut ja tutkinut motivaatiota ja sen yhteyttä oppimisvaikeuksiin ja opintojen loppuun suorittamiseen ammatillisessa koulutuksessa vuosikausia. Tässä ajassa olen itse ehtinyt kokea motivaation sen teoreettisesta äärestä sen kauimmaiseen laitaan. Sain työlleni parhaat mahdolliset ohjaajat. Ohjauspalavereissa koin suurta intoa kuunnellessani tarkasti, mitä ja mistä puhuttiin. Voimakkaimmat flow-kokemukset koin juuri ohjauspalavereissa ja heti niiden jälkeen. Olin ymmärtänyt, mitä seuraavaksi tehdä ja miten asetettuun tavoitteeseen päästään.

Paluu kotiin ja siellä odottavat tehtävät laimensivat suurta intoa aina vähän, ja muutama päivä oli taas syönyt huippumotivaation lähes kokonaan. Yhtäkkiä minulta puuttui yhteenkuuluvuus, yhdessä ajattelemisen voima. Sitä myötä hävisi myös kompetenssi, ymmärrys omasta osaamisesta. Autonomia minulle kyllä jäi, mutta mitä pel-

kästään sillä voi tehdä? Motivaatioon tarvitaan selvästi kaikki kolme osatekijää: autonomia, kompetenssi ja yhteenkuuluvuus.

Tämän perusteella ymmärrän hyvin nuorta, jolta puuttuu se kymmenien vuosien elämänkokemus, jonka avulla minun olisi pitänyt kyetä innostamaan itseni ja palauttamaan välillä kuopassa ollut motivaatio. Jos nuorella on oppimisen ongelmia tai motivaatio on hukassa, miten hän itse koskaan voi korjata tilanteensa ilman tukevaa ihmistä vierellä? Oppimisympäristöön tai yleisesti nuoren lähelle tarvitaan aikuisia ihmisiä, joilla on aikaa kuunnella ja seurata hänen tilanteitaan ja haasteitaan. Joku, joka kysyy, mitä nyt kuuluu – ja jää kuuntelemaan, mitä nuori vastaa.

Aikuisikäni opettajana työskennelleenä ymmärrän, ettei yksittäinen opettaja voi aina pysähtyä kuuntelemaan yhtä epätietoista nuorta, kun luokassa samaan aikaan odottaa parikymmentä muuta nuorta, osa jopa innokkaina oppimaan uutta alkavalla tunnilla. Opettajien selkärangasta ei voi repiä määrättömästi, mutta oppimisympäristöä pitäisi voida kehittää siihen suuntaan, että nuori voidaan välittömästi ohjata jonkun aikuisen luo, kun hänellä on akuutti ongelma. Hän tarvitsee luotettavan aikuisen, jolla on elämänkokemusta. Paras kuuntelija on se, jolla on sydän ja korvat paikallaan.

MOTIVAATIO, OPPIMISVAIKEUDET JA OPINTOJEN LOPPUUN SUORITTAMINEN

Motivaatio on monitahoinen käsite. Sitä on tutkittu pitkään ja useasta näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa sitä lähestytään itsemääräämisteorian ja ajattelu- ja toimintatavat -viitekehyksen avulla. Itsemääräämisteoria (Deci & Ryan, 2008) painottaa yksilön sisäisen ja autonomisen motivaation keskeistä osuutta oppimisessa. Motivaatiota tukee kolmen psykologisen perustarpeen täyttyminen – autonomian tarpeen lisäksi kykenevyyden (kompetenssin) ja yhteenkuuluvuuden tarpeiden. Näiden kolmen osatekijän varassa motivaatio on kuin kolmijalkainen retkijakkara, tukeva ja helppo siirtää tarvittaessa paikasta toiseen. Tukevuus edellyttää kuitenkin kaikkien jalkojen vakautta. Jonkin niistä heiketessä koko tasapaino heikkenee. Toisaalta jos heikointa jaloista voidaan tukea, koko tasapaino vakautuu.

Oppimisvaikeudet ovat ryhmä neurologisperäisiä oireita, jotka hankaloittavat tiettyjen kognitiivisten toimintojen kehittymistä usein jo varhaislapsuudesta lähtien. Ne eivät ole yhteydessä yleiseen älykkyyteen. Ihmisellä, jolla on oppimisvaikeus, voi olla yhtä hyvin heikot kuin vahvatkin älylliset valmiudet. Oppimisvaikeuteen liittyy usein muita ongelmia, esimerkiksi keskittymisvaikeuksia ja muistin heikkoutta. Pitkään jatkuessaan oppimisvaikeudet vaikuttavat lapsen ja nuoren kokemuksiin omasta pystyvyydestään ja kyvyistään ja saattavat sitä kautta aiheuttaa ongelmia esimerkiksi sosiaalisissa suhteissa ja muuttaa jatkokouluttautumissuunnitelmia. Tässä tutkimuksessa (Salmi, 2022) keskityttiin kielellisiin vaikeuksiin ja matematiikan vaikeuksiin, koska ne ovat yleisimmät oppimisvaikeudet ammatillisessa koulutuksessa.

Ammatillisten opintojen loppuun suorittamisen ongelmat ovat tuottaneet yhteiskunnallista huolta jo pitkään. Nuorten runsas koulutuksen keskeyttäminen erityisesti ammatillisessa koulutuksessa ja siitä

seuraava mahdollinen syrjäytyminen ovat olleet myös valtakunnan päättäjien puheenaiheena. Hallitusten kärkihankkeissa nuorten koulutukseen sitouttamiseksi on ollut useita erilaisia ohjelmia ja hankeryppäitä, joilla eri on näkökohdista käsin pyritty parantamaan koulutukseen sitoutumista ja opintojen loppuun suorittamista.

Viimeisin valtakunnallinen tukitoimenpide oli oppivelvollisuuden pidentäminen 18 ikävuoteen viime vuonna. Sillä pyritään takaamaan, että nuoret eivät syrjäydy koulutuksesta. Toimenpide painottuu siirtymävaiheeseen peruskoulutuksesta toisen asteen koulutukseen. Tämä vaihe on osalle nuorista haasteellinen. Samalla muutoksen tarkoituksena on taata riittävä ja jatkuva tuki ja ohjaus sitä tarvitseville nuorille koulutusasteen vaihtumisesta huolimatta.

MOTIVOIMAA-HANKE TUTKIMUKSEN TAUSTALLA

Niilo Mäki Instituutin hallinnoima Motivoimaa-hanke oli osana nuorten ammatillisen kouluttautumisen tukemista. Hanke toteutettiin vuosina 2009–2012. Siinä pyrittiin löytämään heti koulutuksen alkaessa ne nuoret, joilla oli heikko opiskelumotivaatio, ja kehittämään heille teoriaperustaisesti sekä ryhmässä annettavaa että yksilöllistä tukea. Tämä väitöstutkimus, joka koostuu kolmesta vertaisarvioidusta artikkelista ja yhteenvedosta, on tehty Motivoimaa-hankkeessa kootusta määrällisestä ja laadullisesta aineistosta.

Tutkimuksessa tarkasteltiin, miten ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien nuorten erilaiset motivaatioprofiilit ja oppimisvaikeudet erikseen ja yhdessä ovat yhteydessä opintojen loppuun suorittamiseen. Toisena tehtävänä oli selvittää, millaisia käsityksiä heikosti motivoituneilla opiskelijoilla on itsestään oppijoina. Saadun tiedon perusteella on mahdollista luoda kullekin opiskelijalle yksilöllistä täsmätukea.

AMMATTIIN OPISKELEVIEN MOTIVAATIOPROFIILIT

Ensimmäinen osatutkimus (Salmi ym., arvioitavana) oli määrällinen. Se perustui Motivoimaa-hankkeen laajaan nettipohjaiseen kyselyyn, johon osallistui valikoitumaton joukko ensimmäisen vuoden opiskelijoita, noin 2 500 nuorta. Tutkimus osoitti, että opiskelijat jakautuivat kolmeen motivaatioprofiiliryhmään: *autonomiseen profiiliin*, jolle oli ominaista korkea autonominen motivaatio ja tehtäväsuuntautuneisuus, *monitahoiseen profiiliin*, jota luonnehti sekä autonomisen että kontrolloidun motivaation korkea taso ja keskinkertainen tehtäväsuuntautuneisuus, sekä t*ehtäviä välttelevään profiiliin*, jonka tunnusmerkkejä olivat autonomisen ja kontrolloidun motivaation heikkous ja vahva pyrkimys tehtävien välttelyyn.

Toinen tutkimuskysymys koski sitä, missä määrin oppimisvaikeuksia eri motivaatioprofiiliryhmissä oli. Kaikissa ryhmissä oli oppimisvaikeuksia. Tilastollisesti ne olivat suuntaa antavasti yliedustettuina monitahoisessa ja tehtäviä välttelevässä motivaatioprofiiliryhmässä. Opiskelijat, joilla oli autonominen motivaatioprofiili, olivat tilastollisesti yliedustettuina opiskelijoissa, joilla ei ollut oppimisvaikeuksia.

Kolmas tutkimuskysymys koski motivaatioprofiilien ja opintojen valmistumisen mahdollista yhteyttä. Selvisi, että opiske-

lijat, joilla oli oppimisvaikeuksia, valmistuivat oletetussa kolmen ja puolen vuoden ajassa epätodennäköisemmin kuin opiskelijat, joilla oppimisvaikeuksia ei ollut. Lisäanalyysin tulokset osoittivat, että autonominen motivaatioprofiili ennusti valmistumista myös oppimisvaikeuksien kontrolloinnin jälkeen.

Tutkimustulosten mukaan motivaatio näytti ennustavan opintojen loppuun suorittamista ammatillisissa opinnoissa ja oppimisvaikeudet olivat vastaavasti yhteydessä koulutuksen keskeyttämiseen. Motivaatio näytti olevan voimakkaampi ennustaja akateemisille saavutuksille kuin oppimisvaikeudet. Tulokset kertoivat siitä, että korkea motivaatio mahdollistaa opiskelijoille akateemiset saavutukset samalla tavalla riippumatta siitä, oliko heillä oppimisvaikeuksia vai ei.

OPPIMISVAIKEUDET JA OPISKELIJAN KÄSITYS ITSESTÄÄN OPPIJANA

Toisessa osatutkimuksessa (Salmi ym., 2020) tarkasteltiin, missä määrin oppimisvaikeuksien vaikutus ammatillisesta koulutuksesta valmistumiseen on yhteydessä motivaatioon. Lisäksi pyrittiin laadullisella analyysilla selvittämään, millaisia käsityksiä heikosti opiskeluun motivoituneilla opiskelijoilla on itsestään oppijana.

Tutkimuksen määrällisessä osuudessa käytettiin edellä mainittua Motivoimaa-hankkeen kyselyä. Lisäksi laadullisena aineistona analysoitiin 44 hankkeen interventioon osallistuneen opiskelijan intervention loppuhaastattelut. Tulokset vahvistivat aikaisemmissa tutkimuksissa todennettua havaintoa, että motivaatio vaikuttaa suuresti opintojen edistymiseen erityisesti niillä opiskelijoilla, joilla on oppimisvaikeuksia.

Ensimmäisen opiskeluvuoden alussa havaittu heikko motivaatio laski valmistuneiden osuuden alle 60 prosenttiin, vaikka opiskelijalla ei olisi ollut oppimisvaikeuksia. Niistä opiskelijoista, joilla oli sekä heikko motivaatio että oppimisvaikeuksia, valmistui vain 39 prosenttia. Sen sijaan niistä opiskelijoista, joilla oli oppimisvaikeuksia mutta tavanomainen motivaatio, valmistui 70 prosenttia.

Huomionarvoista oli, että opintojen alussa ilmenevä heikko motivaatio heijastuu myöhemmin valmistumatta jäämisenä. Tämä kertoo siitä, että kielteisten kehien rakentumista heikon motivaation ja oppimisvaikeuksien ympärille näyttää olevan vaikea estää. Mielenkiintoista oli, että kun opiskelijalla oli oppimisvaikeuksia ja tavanomainen opiskelumotivaatio, valmistumatta jääminen ei ollut tilastollisesti sen todennäköisempää tai epätodennäköisempää kuin otoksen opiskelijalla keskimäärin.

Tutkimuksen toisena tavoitteena oli selvittää, millaisia käsityksiä heikosti opiskeluun motivoituneilla opiskelijoilla on itsestään oppijana. Vaikka kaikki haastatellut opiskelijat olivat heikosti motivoituneita, heidän kerrontansa oppimisesta ja siihen suhtautumisesta vaihteli suuresti.

Omaa yrittämistä korostavilla sekä *ala- ja oppiainesuuntautuneilla* opiskelijoilla oli varsin myönteinen käsitys itsestään oppijana. Jos he mielestään kykenivät oppimaan, kun yrittivät, tai olivat kiinnostuneita opittavasta asiasta, he tarttuivat haasteisiin ja pyrkivät vaikeuksistaan huolimatta suorittamaan opintonsa.

Olosuhteita kritisoivilla opiskelijoilla oli kielteisempi käsitys itsestään

oppijoina, mutta syyn vaikeuksiin he sijoittivat itsensä ulkopuolelle. He vastuuttivat esimerkiksi opettajat parantamaan opetusta.

Kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olivat *oppimisvaikeuksien lannistamat* opiskelijat, jotka kertoivat menettäneensä luottamuksen oppimiskykyynsä. Siitä oli seurauksena lamaannus, opintojen pitkittyminen ja usein niiden keskeytyminen.

Tulokset tukevat aikaisempien tutkimusten havaintoa, että oppijaminäkäsityksellä on suuri merkitys opinnoissa menestymisessä. Toisaalta nähtiin, että heikosti motivoituneiden opiskelijoiden ryhmä oli varsin heterogeeninen oppijaminäkäsitykseltään. Heikko motivaatio ei siis automaattisesti tarkoittanut heikkoa käsitystä itsestä oppijana.

Tutkimuksen tulokset vahvistavat sitä käsitystä, että on tärkeää tunnistaa tuen tarpeessa olevat opiskelijat mahdollisimman varhaisessa vaiheessa opintojen alkaessa ja järjestää heille yksilöllistä tukea. Erityisesti opiskelijoiden käsitykset itsestään oppijana määrittävät sitä, millaisesta tuesta he hyötyvät.

MOTIVAATION LÄHTEITÄ AMMATTIIN OPISKELEVILLA NUORILLA

Kolmannessa, laadullisessa osatutkimuksessa (Salmi ym., 2019) kysyttiin, millaisia motivaation lähteitä keskeytymisriskissä olevilla opiskelijoilla oli. Tutkimuksessa haastateltiin neljäätoista Motivoimaa-hankkeen interventioon osallistunutta keskeyttämisriskissä olevaksi arvioitua opiskelijaa. Litteroidut haastattelut analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Sen perusteella opiskelijoiden motivaation lähteet jakautuivat kuuteen toisistaan poikkeavaan ryhmään.

Kun opiskelijaa ohjasi *kiinnostuksesta lähtevä vastuuntunto*, hän kuvasi ohjaavansa sitoutumistaan omilla valinnoillaan ja hänellä oli voimakas tavoite valmistua ammattiin. Hän piti opiskelua itsessään arvokkaana. Tunnetta toimijuudesta vahvisti se, että opiskelija hahmotti itsensä oman toimintansa ohjaajana ja tunsi olevansa ensisijaisena vastuussa opintojensa sujumisesta.

Velvollisuudesta työskentelevä opiskelija arvosti opintojen suorittamista elämisen välttämättömyytenä, jota nyky-yhteiskunnassa selviämiseen tarvitaan. Vaikka opiskelu herätti hänessä negatiivisiakin tunteita, hän katsoi opintojen keskeyttäminen sitäkin negatiivisemmaksi vaihtoehdoksi. Se, että pelkäsi pahinta tulevaisuudelta, oli pakottava motiivi jatkaa opintoja.

Kun *tunteet ohjailivat opiskelun motivaatiota*, opiskelijalla oli epävakaa suhtautuminen opiskeluun. Panostus opiskeluun riippui pääosin opiskelijaan itseensä liittyvistä, sisäisistä tekijöistä, kuten mielialasta ja mielenkiinnon kohteista. Tällainen opiskelija saattoi sitoutua tiettyjen aineiden opiskeluun, mutta joidenkin muiden aineiden osalta sitoutuminen oli heikkoa riippuen siitä, mistä hän piti ja mistä ei.

Sosiaalinen suuntautuminen motivaation lähteenä korosti muiden ihmisten roolia opiskeluprosessissa. Sosiaalisesti suuntautunut opiskelija kertoi olevansa innostunut monenlaisista toiminnoista, mutta hänellä oli rajalliset resurssit. Tällöin opiskelija koki motivaatioristiriitoja, jotka nousivat monista sosiaalisista houkutuksista ja kilvoittelivat hänen oppimistavoit-

teidensa kanssa.

Uupuminen opiskelun haasteisiin kuvasi kokemusta putoamisesta ryhmätovereiden tasolta oppisisältöjen vaikeuden tai suuren määrän takia. Oppimisvaikeudet estivät opiskelijaa motivoitumasta yrittämään opiskella haasteellisia sisältöjä. Vaikeudet saattoivat ilmetä tietyissä aineissa tai laajemmin joissakin tietyissä taidoissa.

Sitoutuminen kilpaileviin vastuisiin tarkoitti kamppailemista erilaisten ulkopuolisten velvollisuuksien kanssa, kuten perheen tai opintojen kustantamiseksi tehtävän palkkatyön, tai mahdollisten arvoristiriitojen kanssa. Nämä asiat vähensivät motivaatiota ja ajoivat arvoasteikossa opintojen suorittamisen edelle.

Keskeyttämisriskissä olevat opiskelijat olivat hyvin heterogeeninen ryhmä, jossa opiskelijoiden motivaationlähteet vaihtelivat huomattavasti. Tulokset osoittivat, ettei autonomista eikä kontrolloitua motivaatiota voida sinällään pitää ratkaisevana tekijänä. Vaikka opiskelijan motivaatio olisi ollut kontrolloitu, esimerkiksi tarve suorittaa kurssi työharjoitteluun pääsemiseksi, se edesauttoi hänen opintojensa etenemistä.

KOHTAAVATKO OPETUS JA OPPIJA?

Kuviossa 1 on esitetty kaikkien kolmen osatutkimuksen tuloksia integroiva teoreettinen malli oppimisvaikeuksien, motivaatioprofiilien ja ammatillisten opintojen loppuun suorittamisen mahdollisesta yhteydestä. Kuvio perustuu osittain käytännön kokemukseen opetustyössä.

Kuvio 1

Tuloksia yli osatutkimusten integroiva teoreettinen malli

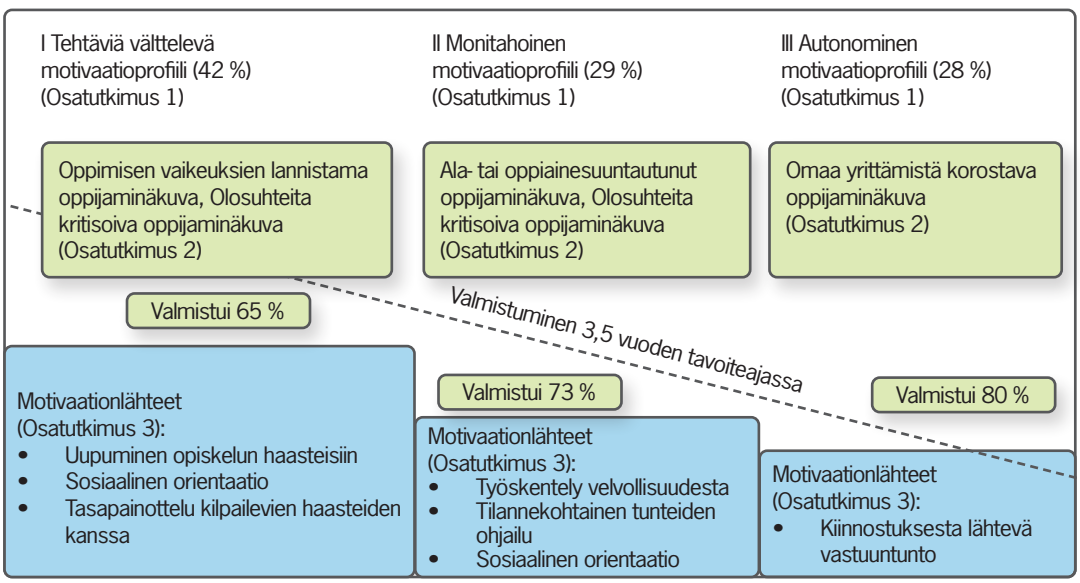

Opiskelijat kertoivat avoimesti oppimisvaikeuksistaan, mutta kritisoivat toisaalta myös oppitunneilla käytettäviä yksipuolisia opetusmenetelmiä ja opiskeluolosuhteita. Tämä toi selkeästi esille sen, että oppimisympäristöllä oli osaltaan merkitystä siihen, miten opiskelijat sitoutuivat opintojen suorittamiseen.

Motivaatio ei ole luonteeltaan yksiselitteinen käsite. Heikko motivaatio ei ole pelkästään opiskelijan ongelma. On otettava huomioon myös se, kohtaavatko opetus ja oppija. Koko koulutusjärjestelmä on merkittävä tekijä siinä, minkälaiseksi nuorten opiskelijoiden motivaatio ja sitoutuminen opiskelua kohtaan pääsee kehittymään. Onko oppimisympäristön olosuhteissa mahdollisesti korjaamisen varaa, ja mikä on yleinen ilmapiiri oppilaitoksessa? Tuleeko yksittäinen opiskelija kohdatuksi koulupäivän aikana? Toisaalta on seurattava sitäkin, missä kulkevat opetushenkilöstön riittämisen ja jaksamisen rajat.

Opiskelijat kertoivat, että kun he saivat oikea-aikaista tukea, he etenivät opinnoissaan eivätkä oppimisvaikeudet lannistaneet heitä, vaikka opinnoissa olisi mennyt tavoiteaikaa kauemmin. Toki vaikeasta asiasta on haasteellista pitää. Jos opiskelija saadaan oikea-aikaisella tuella huomaamaan, että hän selviytyy tehtävistä, joita on aikaisemmin pitänyt vaikeina tai epämiellyttävinä, hänen suhtautumisensa saattaa muuttua positiivisemmaksi ja sitoutumisensa opiskeluun vahvistua.

Kirjoittajatiedot
Elisa Salmi, KT, erityisopettaja, Sastamala

LÄHTEET

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Facilitating optimal motivation and psychological well-being across life's domains. Canadian Psychology, 49(1), 14–23. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0708-5591.49.1.14

Salmi, E. (2022). Motivaatio, oppimisvaikeudet ja ammatillisten opintojen loppuun suorittaminen. Jyväskylän yliopisto. JYU Dissertations 499. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9055-8

Salmi, E., Määttä, S., Aunola, K., Vehkakoski, T., & Pirttimaa, R. Students' motivational profiles and their association to learning difficulties and graduation in the upper secondary vocational education and training. Arvioitavana.

Salmi, E., Määttä, S., Vehkakoski, T., Aunola, K., Kairaluoma, L., & Pirttimaa, R. (2020). Oppimisvaikeuksien, motivaation ja oppijaminäkäsityksen merkitys ammatillisista opinnoista valmistumisessa. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti NMI-Bulletin, 30(3), 50–66. jyx.jyu.fi/handle/123456789/72613

Salmi, E., Vehkakoski, T., Aunola, K., Määttä, S., Kairaluoma, L., & Pirttimaa, R. (2019). Motivational sources of practical nursing students at risk of dropping out from vocational education and training. Nordic Journal of Vocational Education and Training, 9(2), 112–131. https://doi.org/10.3384/njvet.2242-458X.1992112